

Een kunst die het zien uitschakelt

Radiotheater: het kleinste zaaltje van het land

Uit de periode vóór de tweede wereldoorlog is zo goed als niets van het Vlaamse hoorspel bewaard gebleven. Het archief van het N.I.R. (Nationaal Instituut voor Radio-Omroep) werd bij het uitbreken van de oorlog vrijwel totaal vernietigd. Als specifiek genre kende het luisterspel haast geen beoefenaars. Richard Van Eyck, een Antwerps radiocommentator, schreef een aantal oorspronkelijke radiospelen, en bewerkte ook buitenlandse luisterspelen voor het N.I.R.

Na de oorlog probeerde het N.I.R. onder impuls van Marcel Coole belangstelling voor het schrijven van luisterspelen op te wekken, door het uitschrijven van wedstrijden. Aanvankelijk met succes. Bekende letterkundigen zoals Daisne, Boon, Walschap, Lampo, R. Gronon, schreven in de jaren '50 luister-

spelen. Nieuwe namen doken op: Jan Stalens, A.J. Van Nuffel, L. Van den Briele, e.a. Het toenmalige N.I.R.-luisterspelrepertoire bevatte heel wat oorspronkelijk werk. Maar die kwantitatieve bloei duurde niet lang. De letterkundigen keerden het luisterspel al gauw de rug toe en de nieuwkomers zwegen. In het begin van de jaren '60 was het aandeel oorspronkelijk Vlaams werk op het luisterspelrepertoire geslonken tot enkele namen: Lode Weyk, Rose Gronon, Tone Brulin.

Initiatief van de omroep

De belangstelling voor het schrijven voor de radio heeft lang op zich laten wachten. Schrijvers die op een

ander vlak van de literatuur sporen hadden verdiend, lieten het luisterspel links liggen. Zelfs het opnieuw starten met luisterspelwedstrijden, ditmaal in samenwerking met Nederland, leverde op het stuk van kwaliteit een schrale oogst op. Dat gebrek aan belangstelling was voor een deel te wijten aan het gebrek aan contact met een wellicht bestaand maar onbekend schrijverspotentieel. Het initiatief inzake voorlichting en begeleiding moest van de omroep uitgaan.

Via Mini-luisterspel-wedstrijden (het mini-luisterspel: een nieuwheid in de programmatie) ontdekte de BRT een aantal (meestal jonge) mensen, die voor het radiogenre werkelijk interesse betoonden. Ook verloren gewaande talenten (Van den Briele en Van Nuffel o.m.) doken weer op. Het initiatief leverde

Om het radiotheater in Vlaanderen tot ontwikkeling te brengen, moest het initiatief uitgaan van de omroep. Dat schetst Michel De Sutter, regisseur bij de BRT, in het kort. Daarna laat hij zes eersterangs getuigen aan het woord: Dries Poppe, Gie Laenen, Louis Houët en Ad Lobler als radiomakers, Fernand Handtpoorter als auteur en Sjev van Rooij als (blinde) luisteraar.

*“Door enkele van Vlaanderens beste stemmen naar het publiek toe gebracht...”
(F. Handtpoorter).
Jeanine Schevernels, Dora van der Groen, Suzanne Saerens, Alex Wilequet en Julien Schoenaerts met regisseur Michel De Sutter in de studio – Foto BRT*

een behoorlijk aantal korte luisterspelen op. Het uitzenden ervan betekende voor vele nieuwkomers een bekering tot het luisterspel.

Het voorlichtings- en begeleidingsproces kwam pas goed op gang met het oprichten door de Vereniging van Vlaamse Toneelauteurs, in samenwerking met de BRT, van een zgn. "Werkwinkel Drama Radio". Fernand Handtpoorter, Jaak Dreesen, Guy Bernaert, Luc Van den Briele, Marc Minderrose, Willy Van Poucke... en vele anderen ontmoetten elkaar om de twee maanden voor een creatieve round-up met het beluisteren van recente realisaties en de kritische bespreking van nieuwe teksten. Het resultaat was dat na enkele maanden het aandeel van de Vlaamse auteurs in het BRT-repertoire steeg van quasi 0% tot 50, zelfs 65%, met kwalitatief goed werk.

Dat, naast het luisterspel, ook de radiodocumentaire (feature) zich ontwikkeld heeft tot een specifiek radiogenre, wat uit de programmatie niet meer weg te denken is, is een belangrijk feit, omdat de grens tussen beide soorten radioproducties steeds minder duidelijk te onderscheiden is.

Samengevat kan men stellen dat het Vlaamse luisterspel op het repertoire een belangrijke plaats veroverd heeft, althans wat het aantal uitgezonden spelen betreft. Door het doordrijven van het contact met auteurs en aspirant-auteurs (begeleiding, voorlichting, vertrouwd maken met de creatieve mogelijkheden binnen het genre, etc.) is de kans op kwaliteitsverbetering reëel.

Reeds tweemaal werd in CIRAD-verband (Culturele informatie en Radio-Drama: KRO-AVRO-VARA-TROS-NOS-NCRV-BRT) een seminarie georganiseerd voor debuterende luisterspelauteurs, gefinancierd door de Nederlandse Taalunie, waaraan tot heden negen Vlaamse en negen Hollandse schrijvers konden deelnemen.

Het resultaat van beide werkweeken was bijzonder beloftevol: de namen van Johan Kerkhof, Hans Devroe, Frans Ceusters, Patrick Bernauw, Paul Coppens, Toon Reyniers, Willy De Wit duiken nu niet alleen bij de BRT maar ook geregeld in het Nederlandse repertoire op.

Van groot belang is de aandacht, die de jongste tijd, ook buiten de omroepwereld, aan het genre wordt besteed. Nieuw is b.v. dat licentiaatsverhandelingen aan het luisterspel worden gewijd. Nieuw is ook dat in 1986 de letterkundige prijs van de provincie Oost-Vlaanderen aan het luisterspel werd voorbehouden. Het begin van een algemene waardegelijkschakeling?

Buitenland

Op 15 januari 1924 begon in de BBC *A comedy of danger*. Vóór en vooral tijdens de tweede wereldoorlog kende het luisterspel in Groot-Brittannië een hoge literaire bloei-periode, met specifieke luisterspelschrijvers als Tyrone Guthrie, Val Grelgud, Louis McNeice, Geoffrey Bridson. Ook in de naoorlogse periode werden meesterwerken door de BBC gecreëerd: *Under nulkwood* van Dylan Thomas, *All that fall* van S. Beckett, de later als toneelstukken bekend geraakte luisterspelen van Harold Pinter, de spelen van Giles Coopers, Rhys Adrian, e.a.

In Duitsland werd in de beginjaren (1925-1930) met allerlei radiofonische uitdrukkingvormen geëxperimenteerd, vaak met succes (*Lindberghflug* van Brecht b.v.). Deze ontwikkeling werd in de tweede helft van de jaren '30 onder het nazi-regime afgebouwd. Een nieuwe start was nodig na de oorlog. Toen werd het Duitse literaire luisterspel geboren, met Eich, Böll, Bachmann, Dürrenmatt en vele anderen.

In Frankrijk werd het nieuwe genre vooral in de jaren '30 met succes beoefend.

Het sterkst, en meest gedifferentieerd, was de evolutie in de Bondsrepubliek. Na het bloeitijdperk van het literaire luisterspel, dat duurde tot het einde van de jaren '60, ging de evolutie plots een totaal andere richting uit. Het was veeleer een revolutie, die de geschiedenis inging onder de benaming "Neues Hörspiel". De cultus van het "woord" werd afgezworen. Het luisterspel kreeg het karakter van een collage, waarin tekst, geluid en muziek gelijkwaardige elementen werden. De nieuwe opname- en montage-techniek werkte deze revolutie in de hand. Een nieuw type "luisterspelschrijver" ontstond: de auteur-regisseur, die eigenlijk méér componist en montage-technicus dan schrijver was.

Deze nieuwe vorm van luisterspel heeft, buiten West-Duitsland, slechts weinig navolging gekend en is, vandaag de dag, ook daàr in zijn meest radicale uitdrukkingvormen niet meer zo invloedrijk als tien jaar geleden. De terugkeer naar de traditionele vormen van luisterspel verloopt er echter moeilijk. Eigenlijk doorworstelt het luisterspel in Duitsland momenteel een crisisperiode, wat duidelijk merkbaar is aan het groeiende aantal buitenlandse luisterspelen in het repertoire van de Westduitse radiostations.

In Groot-Brittannië is experimenteren taboe. Daar wordt een massaproductie over de markt gestrooid, een productie die voor 80% in het entertainment thuishoort: door be-

roepsluisterspelschrijvers met grote vakkundigheid opgebouwde spelen. Het elitaire derde programma wordt grotendeels gestoffeerd met radiofonische uitvoeringen van toneelstukken (de volledige Shakespeare b.v. of Strindberg, Ibsen, e.a.)

In Frankrijk onderscheidt men twee programmatypes: artistiek en technisch hoogstaande producties, die door het *Atelier de création radiophonique* worden gemaakt en waarbij de aandacht thematisch vooral gericht is op documentaire of docu-dramatische producties enerzijds, en het courante repertoire, dat vaak producties in afleveringen bevat anderzijds.

In vrijwel alle Europese landen (en daarbuiten) heeft het luisterspel een autonome plaats veroverd, ook (en misschien vooral) in Oostbloklanden zoals Hongarije en Polen.

Michel De Sutter

INTERNATIONALE PRIJZEN

ITALIA-PRIJS

Lang de enig bestaande luisterspel-prijs, voor het eerst uitgereikt in 1949. Eerste laureaat was de O.R.T.F. met "Général Frédéric" van Jacques Constant. De R.T.B.F. won in 1953 met "Christoph Colomb" van Charles Bertin. De B.R.T. won voor het eerst in 1984 met "Stemmingen" van Gie Laenen.

FUTURA-PRIJS

Bestond reeds jaren als internationale TV-wedstrijd maar werd in 1979 voor het eerst ook als (tweejaarlijkse) competitie voor luisterspel enerzijds en radiodocumentaire anderzijds opgesteld.

Behalve door het wedstrijdelement en de kans op internationale promotie voor al of niet bekroonde inzendingen, zijn deze internationale competities belangrijk (onontbeerlijk) voor vakmensen, omdat daàr alleen, binnen een tijdspanne van een tiental dagen, producties uit vrijwel alle hoorspelproducerende radiostations ter wereld kunnen beluisterd worden.